

**ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

НАЗАРЧУК АДАМ АДАМОВИЧ

УДК 37.048.4:355.23

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ
ГОТОВНОСТІ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ОФПСПРА-ПРИКОРДОННИКА**

13.00.07 - теорія і методика виховання

/

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2009

Дисоціації є рукопис.

гпгмгпй ішконшії її Інституті проблем виховання Академії педагогічних наук України, м. Київ.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Гуревич Роман Семенович,
Інститут перспективних технологій,
економіки і фундаментальних наук
Вінницького державного педагогічного
університету імені М. Коцюбинського,
директор.

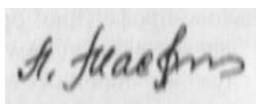
Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Грязнов Ігор Олександрович,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького,
начальник докторантури;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Левченко Григорій Семенович,
Академія педагогічних наук України, вчений
секретар апарату Президії АПН України.

Захист відбудеться 27 жовтня 2009р. о 16 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.454.01 в Інституті проблем виховання АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

і дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання АПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).
Автореферат розіслано 25 вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. МАСОЛ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема формування готовності старшокласників до вибору майбутньої військової професії пов'язана із загальними демократичними перетвореннями у Збройних Силах України і розбудовою кордонів незалежної держави, що викликало зміни в змісті професій, передусім, прикордонної сфери. Означені зміни зумовили суперечність між новими професійними вимогами до старшокласників й діючою системою їх підготовки до вибору майбутньої професії.

Сучасна система захисту кордонів України вимагає принципово нових підходів до організації оперативно-службової діяльності прикордонників, адже від ефективності охоронної діяльності залежить здатність держави унеможливити порушення законодавства про державний кордон, протидіяти транскордонній злочинності і нелегальній міграції. Сьогодні, в умовах глобалізаційних процесів, коли активізується конкуренція на світовому ринку товарів і послуг, відбуваються зміни у організації охорони державного кордону України, які вимагають від працівників прикордонної сфери гнучкості і спрямованості на активне вдосконалення своєї професійної майстерності. Тому соціальна і економічна значущість проблеми вибору старшокласниками майбутньої професії офіцера-прикордонника набуває особливого змісту, оскільки її ефективне розв'язання сприяє реалізації потреби суспільства у фахівцях органів охорони державного кордону. Забезпечити це має військово-професійна орієнтація учнів, яка є за своїм змістом складовою державної системи професійної орієнтації населення.

У вітчизняній теорії і виховній практиці напрацьовано суттєвий досвід підготовки учнівської молоді до вибору майбутньої професії. Загальні проблеми професійного самовизначення особистості розкриті у працях Л. Йовайши, Є. Климова, Г. Левченка, В. Мадзігона, Є. Павлютенкова, К. Платонова, А. Сазонова, В. Симоненка, В. Синявського, М. Тименка, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін.

Готовність особистості до військової служби і психолого-педагогічні умови її формування у навчально-виховному процесі старшої школи розкриваються в дослідженнях М. Аксьонова, В. Альошкіна, Г. Авер'янова, М. Белоусова, Б. Блях, А. Виршікова, І. Грязнова, Л. Кандибовича, М. Конжієва, В. Лоскутова, Є. Либіна, О. Мощенка, О. Ростунова, Г. Сиванова, А. Столяренка, Ю. Танюхіна, М. Томчука та ін.

Проблеми формування військово-професійної спрямованості юнаків призовного віку в процесі військово-професійної орієнтації у загальноосвітній школі, адаптації курсантів до навчання у вищому військовому навчальному закладі і молодих офіцерів до служби у збройних силах висвітлені у наукових працях О. Александрова, Б. Блях, І. Грязнова, Г. Давидова, Л. Железняк, В. Ковалевського, В. Куцак, В. Петрова, О. Ростунова, М. Шангіна та ін.

Разом з тим доводиться констатувати, що окремі аспекти формування у старшокласників готовності до вибору майбутньої професії офіцера-

прикордонника залишаються не дослідженими, а саме: не в повній мірі військово-патріотичне виховання молоді відповідає вимогам розбудови кордонів незалежної держави; у процесі підготовки старшокласників до вибору військових професій не враховуються сучасні вимоги прикордонної фахової діяльності, пов'язані з загальними демократичними перетвореннями у Збройних Силах України; залишаються нерозкритими можливості навчально-виховного процесу сучасних загальноосвітніх закладів.

Саме тому актуальність окресленої проблеми, практичне значення і недостатня її розробка педагогічною наукою в нових соціально-економічних умовах зумовили вибір теми дослідження: **"Педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника"**.

Дослідження є складовою науково-дослідної теми лабораторії трудового/виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання АПН України "Науково-методичне забезпечення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в умовах профільного навчання", державний реєстраційний № 0198Ш08167. Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 3 від 24 березня 2004 року) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 5 від 25 травня 2004 року).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника.

Гіпотеза дослідження: ефективність формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника підвищиться за умови організації у старшій школі військово-професійної орієнтації на засадах особистісно орієнтованого підходу, який передбачає взаємозв'язок пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору в процесі вивчення факультативного курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних предметів і військово-патріотичного виховання.

Відповідно до мети й гіпотези визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан проблеми формування у старшокласників готовності до вибору військової професії у психолого-педагогічній теорії та виховній практиці.

2. Уточнити сутність поняття "готовність старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника", визначити його структуру, критерії, показники та виявити рівні їх прояву в учнів старшого шкільного віку.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника у іншчаш.по-ниховному процесі середньої школи.

4. Розробити та експериментально перемерити ефективність методики пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору професії офіцерп-прикордшипіки у процесі вивчення факультативного курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних

предметів і військово-патріотичного виховання. Здобуті результати дослідження запровадити у виховну практику спеціалізованих і загальноосвітніх середніх шкіл.

Об'єкт дослідження: процес підготовки учнів старших класів до вибору професії офіцера-прикордонника.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника.

Теоретичною основою дослідження є: ключові положення наукової теорії пізнання про єдність діяльності, свідомості й особистості, діалектичний взаємозв'язок її свідомості, самосвідомості та саморозвитку (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, К. Платонов та ін.); положення особистісно орієнтованого виховання особистості (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, Г. Костюк, К. Платонов, О. Сухомлинська та ін.); наукові праці з проблем професійного самовизначення особистості (Л. Божович, О. Голомшток, І. Грязнов, Л. Йовайша, Г. Костюк, Є. Климов, Г. Левченко, В. Моляко, Є. Павлютенков, К. Платонов, М. Тищенко, Б. Федоришин, В. Чебишева, С. Чистякова та ін.).

Для уточнення вихідних позицій дисертаційної роботи використовувалися положення Законів України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), Концепції національного виховання, Воєнної доктрини України, Закону України про Державну прикордонну службу України.

Методи дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння і узагальнення для уточнення теоретичних засад проблеми формування готовності особистості до вибору майбутньої професії;

- *діагностичні* методи: анкетування, бесіда, спостереження, вивчення результатів діяльності школярів з метою вивчення особистості учнів, визначення у них рівня готовності до вибору професії офіцера-прикордонника та перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов;

- *праксиметричні* методи: аналіз результатів експерименту, методи математичної статистики для порівняння результатів констатувального та формувального етапів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- *вперше* розроблено та обґрунтовано педагогічні умови (впровадження факультативного курсу профорієнтаційного спрямування "Основи вибору військових професій", професіографічне наповнення змісту навчальних предметів, профорієнтаційні заходи у процесі патріотичного виховання), які забезпечують активну професіографічну діяльність та професійні випробування суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника;

- *уточнено* сутність поняття "готовність старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника", визначено його структуру, критерії, показники та виявлено рівні їх сформованості в учнів старшого шкільного віку;

- *подальшого розвитку* набули зміст, форми та методи військово-професійної орієнтації і військово-патріотичного виховання учнів старших класів.

Практичне значення дослідження визначається тим, що: розроблено методику пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника у процесі вивчення факультативного курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних предметів і військово-патріотичного виховання; систематизовано методики педагогічного діагностування, які дають змогу визначати стан готовності старшокласників до вибору професії офіцера-прикордонника; підготовлено словник, який містить фахову прикордонну лексику, що може бути використана під час навчальних занять зі спецкурсу "Науково-технічний переклад" в старших класах.

Теоретичні положення та практичні рекомендації впроваджено у навчально-виховному процесі спеціалізованої СЗШ № 1 I-III ступенів М.Хмельницький (довідка № 27 від 10.04.2008р.); спеціалізованої СЗШ I-III ступенів № 7 м. Хмельницький (довідка № 156 від 19.05.2008р.); СЗШ № 21 I-III ступенів м. Хмельницький (довідка № 298 від 12.08.2008р.); СЗШ № 22 I-III ступенів м. Хмельницький (довідка № 208 від 19.06.2008р.); ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою м. Кам'янець-Подільський (довідка № 23 від 25.03.2008р.); спеціалізованої СЗШ I-III ступенів № 15 м. Бердичів (довідка №7 від 15.05.2008р.); спеціалізованої СЗШ I-III ступенів м. Вінниця (довідка №1081 від 7.12.2006р.).

Особистий внесок автора. Основні наукові результати отримані особисто здобувачем; у статті, опублікованій у співавторстві з О. Волобуєвою, обґрунтовано психолого-педагогічні впливи на формування соціально-активної особистості; в англо-українському, українсько-англійському словнику, укладеному в співавторстві з В. Гапоною і О. Волобуєвою, підібрано і систематизовано фахову прикордонну лексику (авторський текст - с. 3-62).

Апробація результатів дослідження. Теоретичні та експериментальні результати дослідження доповідалися і отримали схвалення на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях - "Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи" (м. Хмельницький, 2001 р.), "Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи" (м. Хмельницький, 2003 р.), "Динаміка наукових досліджень - 2005" (м. Дніпропетровськ, 2005 р.), "Сучасні психолого-педагогічні тенденції розвитку освіти у вищих навчальних закладах України" (м. Хмельницький 2007 р.); чотирьох всеукраїнських науково-практичних конференціях - "Морально-психологічне забезпечення службової та навчально-виховної діяльності" (м. Хмельницький, 2001 р.), "Актуальні проблеми перекладу та навчання перекладу" (м. Хмельницький, 2002 р.), "Шляхи підвищення навчання іноземній мові" (м. Хмельницький, 2002 р.),

"Шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови у вищому начальному закладі" (м. Хмельницький, 2005 р.); звітних науково-практичних конференціях Інституту проблем виховання АПН України (2004-2008 рр.). Прочитано лекції в школах та на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови та викладачів предмету "Захист Вітчизни" у Хмельницькому інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів. Результати доповідалися на засіданнях лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання АПН України.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображені у 15 публікаціях, серед яких 13 одноосібних, 9 статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 5 статей у матеріалах конференцій.

Структура дисертації складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, переліку використаної літератури (250 джерел). Повний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких 172 сторінки основного тексту. Робота містить 21 таблицю та 12 рисунків на 33 сторінках, 4 додатки на 40 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення роботи; представлено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У *першому розділі* - "**Теоретичний аналіз проблеми формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника**" - проаналізовано напрями наукових досліджень проблеми формування у старшокласників готовності до вибору військових професій у психолого-педагогічній теорії та виховній практиці; уточнено сутність поняття "готовність старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника", розроблено структуру, критерії та показники оцінки їх прояву в осіб раннього юнацького віку; здійснено відбір діагностичних методик для доведення сформульованої гіпотези та виконання поставлених завдань; узагальнено результати констатувального експерименту і виявлено педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника.

Структура завдань, функціональні обов'язки фахівців прикордонної служби й специфіка оперативно-службової діяльності офіцерських кадрів задає підвищені вимоги до їхньої емоційної стійкості, розумового розвитку, фізичної витривалості, фахової підготовленості та моральної вихованості. Для фахівців цієї сфери професійної діяльності надзвичайно важливими є уміння працювати у колективі, витримувати тривале фізичне та емоційне навантаження, ефективно діяти в жорстко регламентованих умовах служби. Оволодіння цією професією, ефективне виконання професійних обов'язків і досягнення у майбутньому професійної майстерності значною мірою залежить від вчасного та усвідомленого вибору професії особистістю ще у шкільному віці.

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми професійного самовизначення особистості у старшому шкільному віці (О. Антіп'єв, В. Водзінська, К. Волков, Є. Головаха, Д. Закатнов, М. Захаров, В. Зінченко, Л. Йовайша, Є. Климов, М. Калугін, Г. Костюк, Г. Левченко, А. Макаренко, В. Мачуський, О. Мельник, І. Назімов, Є. Павлютенков, В. Петров, А. Сазонов, М. Тименко, Б. Федоришин, С. Чистякова, В. Ярошенко та ін.) дав змогу уточнити сутність поняття „*готовність старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника*” й визначити його як особистісне новоутворення, складові якого взаємодіють, розвиваються, піддаються цілеспрямованому формуванню і у своїй сукупності забезпечують обґрунтований вибір майбутньої професії прикордонної сфери на основі цілеспрямованого формування професійно-важливих якостей особистості.

У структурі готовності старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника (ГСВПООГ) виділено мотиваційно-цільовий, "Я" - компонент когнітивний і практично-результативний.

Мотиваційно-цільовий компонент структури ГСВПООП проявляється у різних видах діяльності старшокласника, створює зацікавленість у ній через бажання отримати емоційне задоволення від виконання певних дій. Таке бажання трансформується у прагнення учня проникнути у своєрідний світ військової професії. Почуття обов'язку, патріотизму, відповідальності за долю Батьківщини, спонукають особистість до вибору майбутньої професії захисника Вітчизни. Критеріями цього компоненту є стійкість і дієвість мотивів, намірів та інтересів, а показниками їх виявлення - інтереси, мотиви та наміри.

"Я" - компонент передбачає сформованість адекватної самооцінки старшокласника щодо майбутньої обраної професії офіцера-прикордонника та усвідомлення ним важливості обов'язку захисника Вітчизни. Критеріями цього компоненту є сформовані у старшокласника особистісні та професійно-важливі якості. Показниками їх виявлення виступають ціннісні орієнтації та адекватна самооцінка.

Когнітивний компонент структури ГСВПООП включає в себе сукупність необхідних для цієї роботи знань. Такі знання є умовою ефективного здійснення практичних дій. Багатогранність прикордонної діяльності вимагає від майбутнього прикордонника глибоких загальних і професійних знань, до оволодіння якими старшокласник прагне після аналізу професіографічної характеристики професії офіцера-прикордонника. Критеріями виявлення сформованості цього компоненту є глибина та міцність знань про специфіку професії офіцера-прикордонника і шляхи оволодіння нею. Показниками виступають знання про професію прикордонника, її вимоги, власні особливості та можливості.

Практично-результативний компонент структури ГСВПООП передбачає сформованість у старшокласників професійно-важливих якостей особистості. Серед них домінуючими є цілеспрямованість, наполегливість, дисциплінованість, витримка, стійкість, самоорганізованість, самоконтроль і

вміння долати труднощі та перешкоди, які виникають у процесі вирішення різноманітних проблем і ситуацій у прикордонній діяльності. Критеріями цього компоненту є сформованість умінь та навичок. Показниками їх виявлення виступають уміння та навички старшокласників самостійно знаходити, користуватися і забезпечувати інформацією процес вибору професії офіцера-прикордонника.

Розроблення структури ГСВПООП, критеріїв та показників їхнього прояву дало змогу підібрати діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника. Вивчення особистості учнів проходило за допомогою педагогічного спостереження, анкетування, бесід, тестування, аналізу результатів діяльності учнів педагогами, представниками військових комісаріатів, науково-педагогічним складом НАДПСУ.

Результати експериментальної роботи дали змогу виявити *рівні сформованості* у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника. *Високий рівень* є характерним для тих учнів старших класів, які усвідомлено самовизначились у виборі професії офіцера-прикордонника. В основі такого самовизначення старшокласника лежить чітка, стійка, диференційована і дієва структура мотивів вибору професії, яка засвідчує про сформованість професійного інтересу. Домінування у структурі ставлення учня до вибору майбутньої професії професійних інтересів, мотивів і намірів спонукає їх до побудови особистого професійного плану оволодіння обраною професією офіцера-прикордонника. Глибокі й стійкі знання про цю професію, вимоги до неї дають змогу учням удосконалювати індивідуальні властивості, здійснювати конкретні дії в оволодінні нею. Саме тому вміння учня старшої школи набувають характеру звичної довільної дії. Він сам знаходить, формулює і вирішує проблеми, пов'язані з вибором майбутньої професії. Сформована ієрархічна структура ціннісних орієнтацій дозволяє учням цієї групи адекватно оцінювати власні бажання і можливості згідно з вимогами обраної професії.

Середній рівень є характерним для тих учнів старших класів, які усвідомлено самовизначились лише у виборі навчального закладу для продовження освіти. В основі такого самовизначення старшокласника лежать недостатньо глибокі та стійкі знання про прикордонну службу й професійну діяльність у військовій сфері. Тому учні цієї групи захоплюються військовою справою частково. Домінування у структурі ставлення учня до вибору майбутньої професії поверхових інтересів і прагматичних мотивів виявляється лише у сформованих намірах одержати у майбутньому вищу військову освіту. Поверхові знання про професію, вимоги до неї дозволяють старшокласникам удосконалювати власні індивідуальні особливості, але здійснювати конкретні дії у підготовці до оволодіння військовою професією вони в змозі лише під впливом зовнішніх факторів. Незважаючи на сформованість ієрархічної структури ціннісних орієнтацій учні цієї групи неадекватно оцінюють вимоги

обраної професії, власні можливості, тому прагнуть лише до вирішення найближчих і актуальних проблем.

Для учнів з *низьким рівнем* сформованості ГСВПОП притаманним є те, що, як правило, ними не обрана майбутня професія взагалі. Лише інколи такі учні обмежуються вибором навчального закладу для продовження освіти. В основі такої невизначеності лежить несформованість інтересу до майбутньої професії, і тому вони не намагаються пізнати будь-яку професію і не тільки військову. Поверхові знання про професію, вимоги до неї не актуалізують у старшокласників цієї групи потребу у самопізнанні, самооцінці і самовдосконаленні. Неадекватна самооцінка, низька успішність, несформованість умінь призводить до вибору учнями майбутньої військової професії без врахування її вимог, власних можливостей і тому їхня увага зосереджується лише на зовнішніх ознаках привабливості професії офіцера-прикордонника.

Результати констатувального експерименту також засвідчили той факт, що впродовж 2000-2005 років загальна динаміка рівнів сформованості в учнів старшої школи ГСВПОП залишається майже незмінною. Кількість таких учнів змінилася відповідно з високим рівнем + 8 %, середнім + 2 % і низьким - 10 % осіб. Такі констатувальні результати дали змогу стверджувати, що сучасна військово-професійна орієнтація протягом тривалого часу не повною мірою відповідає вимогам до фахівців прикордонних професій, оскільки значна частина учнів старшої школи обирала у ці роки вищий військовий навчальний заклад лише ґрунтуючись на зовнішніх ознаках привабливості професії офіцера-прикордонника без врахування її вимог і власних можливостей в оволодінні нею.

Аналіз сучасної теорії й практики підготовки старшокласників до професійного самовизначення у сфері прикордонних професій та констатувальні результати дали змогу виділити низку причин, які заважають усвідомленому та обґрунтованому вибору старшокласниками професії офіцера-прикордонника. Серед них: скорочення кількості оборонно-спортивних таборів, що забезпечували формування таких професійно-важливих якостей, які дозволяли їм у майбутньому досягнути високих професійних результатів у конкретному виді діяльності; відсутність належної взаємодії між загальноосвітніми та вищими військовими навчальними закладами, громадськими організаціями та військовими частинами, які мають орієнтувати молодь у сучасних умовах на конкретну спеціальність прикордонної служби.

Проведений аналіз проблеми формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника дав змогу розробити педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника. Такі педагогічні умови передбачають активізацію професіографічної діяльності та професійних випробувань школярів як суб'єктів вибору професії офіцера-прикордонника. їх реалізація полягає в: узгодженні змісту військово-професійної орієнтації у процесі вивчення

старшокласниками факультативного курсу профорієнтаційного спрямування "Основи вибору військових професій", професіографічне наповнення окремих розділів і тем навчальних програм ("Захист Вітчизни", українська мова та література, фізкультура, англійська мова, географія, історія і суспільствознавство) та профорієнтаційних заходів у процесі військово-патріотичного виховання.

У *другому розділі* - **"Експериментальне дослідження педагогічних умов формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника"** — обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника, розроблено та експериментально перевірено ефективність методики пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника у процесі вивчення факультативного курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних предметів і військово-патріотичного виховання.

Головна мета формувального етапу дослідно-експериментальної роботи полягала у перевірці достовірності висунутої гіпотези щодо можливості підвищення ефективності формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника за умови організації у старшій школі військово-професійної орієнтації на засадах особистісно орієнтованого підходу, який передбачає активізацію пошукової професіографічної діяльності та професійних випробувань суб'єкта вибору в процесі вивчення ним змісту факультативного курсу профорієнтаційного спрямування "Основи вибору військових професій", навчальних предметів ("Захист Вітчизни", українська мова та література, фізкультура, англійська мова, географія, історія і суспільствознавство) і військово-патріотичного виховання.

Означені теоретичні положення були покладені в основу розробленої моделі формування готовності старшокласників до вибору професії офіцера-прикордонника, яку представлено на рис. 1.

Сутність розробленої моделі формування ГСВПОП полягає в тому, що її складові репрезентують середовище, у якому відбувається цілеспрямована пошукова професіографічна діяльність та професійні випробування старшокласника як суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника. Специфіка представлених у моделі її складових (протиріччя між досягнутим рівнем розвитку старшокласника та сучасними вимогами професії офіцера-прикордонника) характеризує внутрішні детермінанти, які спонукають старшокласника до пізнання професії офіцера-прикордонника, самопізнання та самовдосконалення. Активізуються такі механізми у процесі вивчення змісту розробленого факультативного профорієнтаційного курсу "Основи вибору військових професій" для 10 - 11-х класів, навчальних предметів, розділи та теми яких наповнені професіографічною інформацією, та у виховних заходах військово-патріотичного спрямування.

Рис. 1. Модель формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника

Формувальний експеримент було проведено на базі загальноосвітніх і спеціалізованих середніх шкіл протягом двох років. До початку його проведення для забезпечення репрезентативності й однорідності експериментальних груп було здійснено вибірку генеральної сукупності досліджуваної категорії учнів старших класів середніх шкіл. Для цього було залучено дві середні загальноосвітні та дві спеціалізовані школи, спеціалізація яких (право, іноземна філологія та інженерна механіка) споріднена з напрямками підготовки офіцерів-прикордонників у вищому навчальному закладі. Також до початку формувального експерименту було конкретизовано мету експериментального дослідження й укладено Угоду про співдружність і співпрацю між Національною академією Державної прикордонної служби

України, експериментальними загальноосвітніми і спеціалізованими школами та відділом міського управління освіти м. Хмельницького.

Основу методики формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника, навколо якої групуються заходи військово-професійної орієнтації учнів у процесі вивчення ними навчальних предметів і військово-патріотичного виховання, склала розроблена експериментальна програма факультативного курсу профорієнтаційного спрямування "Основи вибору військових професій". Зміст розділів і тем розробленої програми передбачав ознайомлення старшокласників із професіограмою офіцера-прикордонника, у якій розкриті вимоги до особистіших, психічних, психофізіологічних і фізичних якостей особистості, та власними фізичними, інтелектуальними, соціальними та духовними можливостями. Також у процесі вивчення старшокласниками цього курсу узагальнювалися на теоретичних заняттях і практичних роботах результати професіографічних заходів, які були включені до змісту окремих розділів і тем навчальних предметів "Захист Вітчизни", українська мова та література, математика, фізкультура, англійська мова, географія, історія і суспільствознавство. Наприклад, для професіографічного наповнення уроків іноземної мови були обрані деякі теми спецкурсів "Технічний переклад", "Країнознавство", "Ділова мова". У процесі вивчення розділу "Збройні Сили України" навчального предмету "Захист Вітчизни" увага старшокласників зосереджувалася на героїчному минулому України, на прикладах його військової боротьби за незалежність і свободу. Під час вивчення теми "Військова присяга та військова символіка України" зверталася увага старшокласників на історію їх походження, соціальне значення, підкреслювалося, що саме на території України ще з давніх часів закладались основи військової справи, могутності сучасних Збройних Сил України.

Крім того, отримані старшокласниками теоретичні відомості про специфіку професійної діяльності офіцера-прикордонника закріплювалися під час здійснення заходів із допризовної підготовки (дні відкритих дверей, зустрічі випускників шкіл з офіцерами і курсантами НАДПСУ, спільні екскурсії курсантів і старшокласників на територію вищого навчального закладу, огляди військової техніки, спільні спортивні змагання тощо). Виховні заходи та військово-профорієнтаційна робота проводилася з участю ветеранів війн і військової служби, офіцерами-прикордонниками, курсантами НАДПСУ, представниками органів державної влади, місцевого самоврядування, працівниками міського та обласного військкоматів. У процесі пошукової професіографічної самодіяльності старшокласників використовувалися різноманітні форми та методи військової професійної орієнтації. Серед них: військово-професійна гра, урок, усні журнали, тематичні вечори, конференції, диспути, лекторій, семінари, творчі конкурси, виставки, круглі столи, зустрічі з військовими спеціалістами і курсантами академії, практичні вправи і ділові ігри.

Також складовою військово-професійної орієнтації стали заходи військово-патріотичного виховання в урочний і позаурочний час. Старшокласники експериментальної групи обладнували спортивні майданчики, стрілецькі тири, виготовляли пристрої і снаряди для спортивних занять. Під час виконання пішого походу за задалегідь визначеним маршрутом, крім вдосконалення вміння орієнтуватися в русі за азимутом, учні фізично працювали (обладнували намети, заготовляли дрова і розводили вогнище тощо) й у такий спосіб здійснювалися професійні самовипробування.

З поміж інших були також ті, які присвячувалися святкуванню річниці Дня Перемоги і Збройних сил України, вручення приписних посвідчень і паспортів юнакам ветеранами Великої Вітчизняної війни і працівниками військкоматів, екскурсії у музеї Бойової Слави та НАДПСУ для вшанування пам'яті військових героїв тощо. Проводилися також конкурси ("Українська армія від козаків і до сьогодні", "їхній подвиг житиме вічно"), уроки мужності, спортивні змагання з військово-прикладних і технічних видів спорту (атлетичне двоборство, військово-спортивне орієнтування, військове триборство і п'ятиборство, лижний спорт, подолання смуги перешкод, рукопашний бій та ін.), огляди-конкурси військово-спортивних організацій, які розглядалися нами як способи професійного самовипробування. Вони спонукали старшокласників до самооцінки, самопізнання та самовдосконалення.

Запровадження у навчально-виховний процес військово-професійної орієнтації здійснювалося з урахуванням таких вимог: проведення спільних заходів з місцевими органами влади, громадськими організаціями, ветеранами Великої Вітчизняної війни та Збройних Сил України, представниками військових частин, науково-педагогічним та курсантським складом НАДПСУ, військовослужбовцями-прикордонниками; залучення батьків дітей до проведення військово-патріотичних заходів; встановлення і підтримка шефських зв'язків між військовими частинами й навчальними закладами; виготовлення наочності (стенди, рекламні плакати й ін.), яка висвітлювала життя прикордонників і солдат Збройних Сил України; проведення спортивних змагань з військово-прикладного десятиборства серед шкіл спільно з курсантами НАДПСУ.

Відповідно до завдань, визначених на початку дослідно-експериментальної роботи, здобуті результати піддавалися обробці методами математичної статистики. Такі результати представлені спершу загальними змінами, які відбулися в учасників експерименту, а потім змінами у розвитку виділених компонентів структури готовності старшокласників до вибору професії офіцера-прикордонника експериментальної та контрольної груп. Динаміка розвитку ГСВПОП до і після закінчення формуального експерименту подана у таблиці 1.

Здобуті результати розвитку ГСВПОП (див. табл. 1) засвідчили зростання кількості старшокласників із середнім і високим рівнями розвитку досліджуваного новоутворення особистості. При цьому такі результати

дозволили простежити певні особливості впливу розробленої методики в експериментальній групі. Виявилось, що пошукова професіографічна діяльність старшокласників та професійні випробування у процесі вивчення ними навчальних предметів і військово-патріотичного виховання, перш за все, суттєво вплинуло на групу учнів, які віднесені нами до низького рівня. Кількість таких учнів у контрольній групі залишилася на рівні 35 % (56 осіб), тоді ж як у експериментальній групі їхня кількість на етапі завершення формуального експерименту становила 20 % (33 особи).

Підтвердженням означеної вище особливості впливу запровадженої нами методики в експериментальній групі є також результати (див. табл. 1), які засвідчили про незначну різницю у кількості учнів з середнім рівнем ГСВПОП після завершення формуального експерименту.

Таблиця 1

Динаміка розвитку ГСВПОП до і після закінчення формуального експерименту (абсолютне/відсоткове значення)

Рівні готовності ГСВПОП	Початок експерименту			Кінець експерименту		
	контрольна група	експериментальна група	результат у%	контрольна група	експериментальна група	результат у%
Високий	27/17	32/20	+3	38/24	58/36	+12
Середній	57/36	62/38	+2	64/41	71/44	+3
Низький	74/47	68/42	-5	56/35	33/20	-15

Таких старшокласників виявилось у контрольній групі 64 особи (41 %), а у експериментальній відповідно 71 учень (44 %). Саме тому це дало можливість стверджувати, що запропонована нами методика виявилася достатньо ефективною.

Аналіз формувальних результатів за показниками структури ГСВПОП (табл. 2) здійснювався за допомогою точкового оцінювання, тобто доведенням незміщеності, ефективності та спроможності окремих оцінок. Математичне сподівання середніх значень показників структури ГСВПОП після закінчення експерименту засвідчило про нерівномірне зростання окремих показників. При цьому найбільш дієвою методика виявилася для розвитку мотивів (отримана залежність $0,0036 > 0$), інтересів (отримана залежність $0,0004 < 0,0016$) і знань про професію (отримана залежність $0,0049 > 0,036$). Менш значущими виявилися результати сформованості у старшокласників ціннісних орієнтацій, самооцінки, умінь і навичок.

Здобуті результати оцінки ефективності значень середніх показників структури ГСВПОП після експерименту підтвердили доцільність запровадження у початково-виховний процес методики пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника у процесі вивчення факультативного курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних предметів і військово-

патріотичного виховання, оскільки числове значення оцінки становить близько 2, тобто кількість, віднесених до середнього рівня учнів, збільшилася на 20 %.

Таблиця 2

Результати оцінки ефективності значень середніх показників структури ГСВПОН після формувального експерименту

Показники структури ГСВПОН	$M[(X_1 - X_0)^2]$	$M[(x_i - X_i)^2]$	Отримана залежність
Мотиви	1,92-1,98	1,98-1,98	0,0036 > 0
Інтереси	2,02-2,04	1,98-2,02	0,0004 < 0,0016
Наміри	1,8-1,83	1,98-1,8	0,0009 < 0,0025
Знання професії	2,18-2,25	1,98-2,18	0,0049 > 0,036
Уміння та навички	2,11-2,16	1,98-2,11	0,0025 < 0,0169
Особистісні якості	2,07-2,11	1,98-2,07	0,0016 < 0,081
Ціннісні орієнтації	1,8-1,84	1,98-1,8	0,0016 < 0,0324
Самооцінка	1,65-1,7	1,98-1,65	0,0025 < 0,3

Примітка: $M[(X_1 - X_0)^2]$ - математичне сподівання; \bar{x} - середнє значення показника; X_i - теоретичне значення показника; \bar{x} - середнє значення показника в контрольній групі.

Такі результати також засвідчили ефективність запроваджених педагогічних умов, які передбачають взаємозв'язок пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору в процесі вивчення ним курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних предметів і військово-патріотичного виховання.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника за рахунок активізації пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору в процесі вивчення ним навчальних предметів і військово-патріотичного виховання.

1. Проведений теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника, як предмету вивчення теорії та методики виховання, дозволив стверджувати, що на сучасному етапі модернізація теорії та практики військово-професійної орієнтації учнівської молоді здійснюється з урахуванням специфіки прикордонної служби України і виконанням офіцерськими кадрами завдань із захисту кордонів незалежної держави. Доведено, що оволодіння цією професією, ефективне виконання професійних обов'язків і досягнення у майбутньому професійної майстерності значною мірою залежить від вчасного та усвідомленого вибору професії особистістю ще у шкільному віці.

2. У процесі теоретичного аналізу уточнено сутність поняття "готовність старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника" і визначено його як особистісне новоутворення, складові якого взаємодіють, розвиваються, піддаються цілеспрямованому формуванню і у своїй сукупності забезпечують

обґрунтований вибір майбутньої професії прикордонної сфери на основі цілеспрямованого розвитку професійно-важливих якостей особистості.

У структурі готовності старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника виділено компоненти: мотиваційно-цільовий, "Я" - компонент, когнітивний і практично-результативний. Мотиваційно-цільовий компонент визначає ставлення старшокласника до різних видів діяльності, які трансформуються у прагнення проникнути у своєрідний світ військової професії. Критеріями цього компоненту є стійкість і дієвість мотивів, намірів та інтересів, а показниками їх виявлення - інтереси, мотиви та наміри. "Я" - компонент передбачає достатній розвиток комплексу професійно важливих якостей особистості, сформованість адекватної самооцінки та усвідомлення важливості обов'язку захисника Вітчизни. Критеріями виявлення сформованості цього компоненту є самооцінка особистісних та професійно-важливих якостей. У когнітивному компоненті виділено необхідні для здійснення професійного вибору знання про професію прикордонника, її вимоги, власні особливості, можливості і бажання. Критеріями виявлення розвитку даного компоненту є глибина та міцність знань про специфіку професії офіцера-прикордонника і шляхи оволодіння нею. Практично-результативний компонент виявляється у сформованості умінь та навичок старшокласників самостійно знаходити, користуватися та забезпечувати інформацією процес вибору професії офіцера-прикордонника. Критеріями виявлення розвитку цього компоненту є сформованість умінь та навичок.

Результати констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи та аналіз сучасної теорії й практики підготовки старшокласників до професійного самовизначення дали змогу виділити рівні (високий рівень — 24,1 %, середній рівень - 36,6 %, низький рівень - 39,3 %) сформованості розвитку цього новоутворення особистості у старшому шкільному віці.

3. Проведений аналіз проблеми формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника дав змогу обґрунтувати педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника, які полягають в активізації професіографічної діяльності та професійних випробуваннях школярів як суб'єктів вибору професії офіцера-прикордонника. їх реалізація передбачає уведення у навчально-виховний процес факультативного курсу профорієнтаційного спрямування "Основи вибору військових професій" й професіографічне наповнення окремих розділів і тем навчальних предметів ("Захист Вітчизни", українська мова та література, фізкультура, англійська мова, географія, історія і суспільствознавство) та виховних заходів військово-патріотичного спрямування (святування річниці Дня Перемоги і Збройних сил України, екскурсії у музеї Бойової Слави та НАДПСУ, конкурси "Українська армія від козаків і до сьогодення" та "їхній подвиг житиме вічно", спортивні змагання з військово-прикладних і технічних видів спорту, виготовлення стендів, рекламних плакатів та ін.)

Обґрунтовані педагогічні умови склали основу розробленої моделі формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-

прикордонника. Її сутність полягала в тому, що складові репрезентували середовище, у якому відбувається цілеспрямована пошукова професіографічна самодіяльність та професійні самовипробування старшокласника як суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника. Специфіка розробленої моделі визначалася тим, що її компоненти активізували старшокласника до пізнання професії офіцера-прикордонника, самопізнання та самовдосконалення.

4. Результати формувального експерименту засвідчили про суттєве збільшення кількості старшокласників із середнім та високим рівнями розвитку ГСВПОП в експериментальній групі: для високого рівня - 16 %, для середнього - 6 %, для низького - зменшення на 22 %. У контрольних групах такі зрушення в рівнях сформованості ГСВПОП були менш суттєвими: для високого рівня - 7%, для середнього - 5 %, для низького - зменшення на 12 %. Формувальні результати за показниками структури ГСВПОП засвідчили про нерівномірне зростання окремих показників, оскільки найбільш дієвою методика виявилася для розвитку мотивів, інтересів і знань про професію. Менш значущими виявилися результати сформованості у старшокласників ціннісних орієнтацій, самооцінки, умінь і навичок. Загалом результати дослідження підтвердили ефективність педагогічних умов та методики, які забезпечують активну професіографічну діяльність *та професійні випробування суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника.

Важливими напрямками перспективних досліджень є виявлення ефективного змісту і дієвих педагогічних засобів професійного самовизначення особистості у сфері військових професій у процесі профілізації старшої школи та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у військово-професійній орієнтації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Назарчук А. А. Формування у старшокласників мотивації до вибору професії офіцера-прикордонника / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. Акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького / гол. ред. Б. М. Олексієнко. - Хмельницький: Нац. акад. ПВУ, 2000. - № 14., Ч. 2. - С. 239-241.

2. Назарчук А. А. Формування у старшокласників професійно значущих якостей офіцера-прикордонника / А. А. Назарчук // Наук, записки Вінницьк. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського: Збірник наук, праць "Педагогіка і психологія" / гол. ред. М. І. Сметанський. - Вінниця: ВДУ, 2001. - Вип. 5. - С. 53-55.

3. Назарчук А. А. Організація та форми військово-професійної орієнтації молоді / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. Акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького / гол. ред. О. П. Снігерьев. - Хмельницький: Нац. акад. ПВУ, 2001.-№ 17, Ч.2.-С. 127-131.

4. Назарчук А. А. Особливості військово-професійної орієнтації старшокласників в сучасних умовах / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць

Наук, записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / гол. ред. М. Б. Мітюров. - Рівне: РДГУ, 2002. - Вип. 18. - С. 159-162.

5. Назарчук А. А. Військово-патріотичне виховання засобами іноземної мови / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. Акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького / гол. ред. О. П. Снігерьев. - Хмельницький: Нац. акад. ПВУ, 2002. - № 21, Ч. 2. - С. 277-282.

6. Назарчук А. А. Мовний вплив викладача іноземної мови на емоційний стан тих, кого навчають / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. Акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького / гол. ред. О.П. Снігерьев. - Хмельницький: Нац. акад. ПВУ, 2002. - № 20, Ч. 2. - С. 233-240.

7. Назарчук А. А. Навчання перекладу текстів на прикордонну тематику та їх професійна спрямованість / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. Акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького/ гол. ред. О. П. Снігерьев. - Хмельницький: Нац. акад. ПВУ, 2002. - № 23, Ч. 2. - С. 356-362.

8. Назарчук А. А. Особливості формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького/ гол. ред. В.О. Балашов. - Хмельницький: Нац. акад. ДПСУ, 2008. - № 45, Ч. 2. - С. 114-118.

9. Назарчук А. А. Визначення стану готовності старшокласників до вибору професії офіцера-прикордонника в процесі констатувального експерименту / А. А. Назарчук // Збірник наук, праць Нац. акад. Прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького/ гол. ред. В. О. Балашов. - Хмельницький: Нац. акад. ДПСУ, 2008. - № 47, Ч. 2/2. - С. 26-30.

Інші публікації:

10. Назарчук А. А. Англо-український, українсько-англійський словник лексики за фахом / [укладачі: В. Гапонова, О. Волобуєва, А. Назарчук]. - Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2006. — 144 с.

11. Назарчук А. А. Професійна орієнтація учнів засобами іноземної мови / А. А. Назарчук // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 15-17 лист. 2001 р.) / Технол. ун-тет. Поділля. - Хмельницький: ТУП, 2001. - С. 133-137.

12. Назарчук А. А. Педагогічні умови самовизначення учнівської молоді на військову професію/ А. А. Назарчук // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 15-16 жовт. 2003 р.) / Технол. ун-тет Поділля. - Хмельницький: ТУП, 2003. - С. 335-341.

13. Назарчук А. А. Показники та рівні готовності учнівської молоді до вибору професії офіцера-прикордонника / А. А. Назарчук // Динаміка наукових досліджень - 2005: Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 20-30 черв. 2005 р.) / Наука і освіта. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. - Том 36. - С. 38-42.

14. Назарчук А. А. Орієнтація на професію референта-перекладача прикордонної служби в умовах поглибленого вивчення англійської мови / А. А. Назарчук // Шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі: Матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Хмельницький, 24 лист. 2005 р.) / Нац. акад. ДПСУ.- Хмельницький: Нац. акад. ДПСУ, 2006. - С. 150-152.

15. Назарчук А. А. Педагогічні умови формування готовності старшокласників до вибору професії офіцера-прикордонника у процесі військово-патріотичного виховання / А. А. Назарчук // Сучасні психолого-педагогічні тенденції розвитку освіти у вищих навчальних закладах України: Матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. (Хмельницький, 18-19 жовт. 2007 р.) / Нац. акад. ДСПУ, 2007. - С. 82-83.

АНОТАЦІЇ

Назарчук А. А. Педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання. - Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2009.

У дисертації проаналізовано стан проблеми формування у старшокласників готовності до вибору військової професії у психолого-педагогічній теорії та виховній практиці, уточнено сутність поняття "готовність старшокласника до вибору професії офіцера-прикордонника", визначено його структуру, критерії, показники та рівні прояву в учнів старшого шкільного віку, обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників готовності до вибору цієї професії, розроблено методику пошукової професіографічної діяльності та професійного випробування суб'єкта вибору професії офіцера-прикордонника у процесі вивчення факультативного курсу профорієнтаційного спрямування, навчальних предметів і військово-патріотичного виховання.

Результати дослідження дозволили довести ефективність даної методики і її позитивний вплив на формування у старшокласників готовності до вибору професії офіцера-прикордонника.

Ключові слова: офіцер-прикордонник, педагогічні умови, готовність старшокласника до вибору професії, військово-патріотичного виховання.

Назарчук А. А. Педагогические условия формирования у старшекласников готовности к выбору профессии офицера-пограничника. — Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. - Институт проблем воспитания АПН Украины, 2009 г.

В диссертации теоретически обобщены и предложены новые направления решения проблемы формирования готовности старшекласников к выбору профессии офицера-пограничника, которые активизируют

профессиографическую деятельность субъекта выбора в процессе изучения учебных дисциплин и военно-патриотического воспитания.

Теоретический анализ научных исследований проблемы готовности старшекласников к выбору профессии офицера-пограничника, как предмета изучения теории и методики воспитания, создал условия для усовершенствования военной профессиональной ориентации на современном этапе, модернизация которой должна происходить с учетом специфики пограничной службы Украины и выполнением офицерскими кадрами задач по обеспечению защиты границ суверенного государства. Доказано, что овладение этой профессией, выполнение на высоком уровне профессиональных обязанностей и достижение высшего уровня профессионализма в будущем зависит от уровня готовности учащейся молодежи к выбору профессии.

В процессе исследования определено: готовность старшекласника к выбору профессии офицера-пограничника является сложным новообразованием личности, составляющие компоненты которого поддаются целенаправленному воздействию и обеспечивают осознанный и обоснованный выбор будущей военной профессии.

В диссертации разработана и представлена структура исследуемого личностного новообразования (мотивационно-целевой, "Я" - компонент, когнитивный и практико-результативный), компоненты, показатели, критерии и уровни ее развития в старшем школьном возрасте. Мотивационно-целевой компонент определяет отношение старшекласника к разным видам деятельности, которые трансформируются в желание познать сущность военной профессии. Показателями этого компонента есть интересы, мотивы и намерения, а критериями их определения стойкость и действенность мотивов, намерений и интересов. "Я" - компонент предусматривает достаточный уровень развития комплекса профессионально-важных качеств личности, сформированность самооценки и осознание значимости для общества профессии защитника Отчизны. Критериями определения развития этого компонента есть самооценка личностных и профессионально-важных качеств личности. В когнитивном компоненте выделены необходимые для профессионального выбора знания о профессии офицера-пограничника, ее требования к личности, индивидуальные особенности, возможности и желания. Критериями определения развития этого компонента есть глубина и прочность знаний о специфике профессии офицера-пограничника и пути овладения ею. Практико-результативный компонент определяется развитием умений и навыков старшекласников самостоятельно находить, пользоваться и обеспечивать необходимой информацией процесс выбора профессии офицера-пограничника. Критериями определения развития показателей этого компонента есть точность умений и навыков.

Результаты эксперимента и анализ современной теории и практики подготовки учащейся молодежи к профессиональному самоопределению позволили обосновать важность внедрения в учебно-воспитательный процесс современной старшей школы методики военно-профессиональной ориентации, в основе которой лежат концептуальные положения личностно

ориентированного подхода к воспитанию ребенка. Определено, что разработанная методика является стратегией активизации исследовательской профессиографической деятельности субъекта профессионального выбора в процессе изучения учебных предметов и военно-патриотического воспитания.

Результаты формирующего этапа диссертационного исследования подтвердили положение о том, что формирование готовности старшеклассников к выбору профессии офицера-пограничника является процессом управляемым и эффективность его повышается в результате включения учащихся в активную профориентационную деятельность. Эффективность такой деятельности повышается при соблюдении определенных педагогических условий, а именно: согласование содержания военно-профессиональной ориентации и военно-патриотического воспитания личности в условиях современной старшей школы. Кроме того доказано, что процесс формирования готовности старшеклассников к выбору профессии офицера-пограничника будет эффективным при соблюдении согласования содержания военно-профессиональной ориентации учеников старших классов, слушателей подготовительных курсов и курсантов высших военных учебных заведений.

Ключевые слова: офицер-пограничник, педагогические условия, готовность старшеклассника к' выбору профессии, военно-патриотическое воспитание.

*

Nazarchuk A.A. Pedagogical conditions of the formation of the senior students' readiness for the choice of the future profession of a boarder-guard officer. - Manuscript.

Dissertation for gaining the scientific degree of Candidate of Pedagogy according to the specialty 13.00.07 - the theory and methods of upbringing. Institute of Upbringing Problems, Academy of Pedagogical Science in Ukraine, Kyiv, 2009.

In the dissertation the problem of the formation of senior pupils' readiness to a choice of a trade of a military profession theory is analysed in the psychological and pedagogical practice, the essence of the concept of "readiness of senior pupils' to a choice of a profession of the officer - the frontier guard" is specified, its structure, criteria, parameters and levels of development at the senior school age are determined, pedagogical conditions of the formation of senior pupils' readiness to a choice of this profession are grounded, a technique of the research activity and professional test of the subject of a choice of a profession of the officer - the frontier guard during studying the optional course of the vocational counseling, subjects and military-patriotic upbringing is developed.

The results of the research proved the efficiency of this method and its positive influence on the formation of senior pupils readiness to a choice of a profession of the officer - the frontier guard.

Key words: the officer-frontier guard, pedagogical conditions, the senior students' readiness for the choice of a trade, military-patriotic upbringing.

Підписано до друку 26.08.2009 р. Формат 60x84/16.
Умов. друк. арк. 1.0. Тираж 100 прим. Зам. № 652
Видавництво Національної академії ДПСУ